

Katalin Smidéliusz:

La propedeŭtika valoro konkrete

La suba artikolo pretiĝis kiel resumo de parto de la doktora disertaĵo de la aŭtorino.

La originala titolo de la disertaĵo: *Az eszperantó nyelv propedeutikus szerepe az olasz nyelvet tanuló magyar gyermekek képzésében.* (ELTE, Budapest, 1995.)

(La propedeŭtika valoro en la eduko de hungaraj infanoj lernontaj la italan lingvon)

La cxi-suba artikolo aperis en IPR. 1995/2.

La fakto, ke Esperanto rolas bone kiel enkonduka lingvo, jam estas agnoskita ankaŭ de pluraj ekstermovadaj fakuloj. Laŭ miaj spertoj estas tre utile, se la ĝeneralajn asertojn ni esperantistoj povas rekte pruvi per konkretaj analizoj kaj komparaj studoj ankaŭ eksterkomunume. Kiel metodikisto en pedagogia altlernejo, mia tasko estas eduki fremdlingvajn instruistojn, instrui al ili ĉiujn trukojn por plifaciligi la akirigon de la unua ne-nacia lingvo al infanoj inter 7- kaj 10-jaraj. Miaj studentoj ofte estas ŝokitaj pro la kvanto de diversaj elementoj pri kiuj ili devas atenti planante kion, kiam, laŭ kiu sinsekvo prezenti dum la instruprocezo.

La enlingvajn interferojn en nia kazo signifè superas dum la unua periodo la interlingvaj diferencoj. La malsimileco de la lingva strukturo de nia nacia lingvo de ĉiuj aliaj instruataj lingvoj en Hungario donas la unuajn plej gravajn taskojn por niaj lingvoinstruistoj.

Juna lernanto de fremda lingvo - en kies gepatra lingvo mankas la prepozici-sistemo (ĝian funkcion transprenas postpozicioj kaj gramatikaj finaĵoj ofte kun 2-3 alomorfaj variantoj por akordiĝi ankaŭ kun la vokala sistemo de la vorto); en kies lingvo ne ekzistas genra distingo, nek tia nek laŭnumera akordigo ene de la nominativa sistemo; kie unu nomvorto krom kazo (el kio ni havas minimume 17 kun ĉ. 900 kazofinaĵoj) kaj numero povas indiki ankaŭ la posedanton; en lingvo kiu ĵonglas per pli ol 1500 afiksoj; kiu forte markas akuzativon kaj pro tio estas libera se temas pri vortordo; kies vortprovizo estas tute fremda al la eŭropa kulturo - devas alfronti amason da strangaĵoj kiam faras siajn unuajn paŝojn en iu ajn lingvo de la indoeŭropa lingvofamilio.

La bezono havi lingvon, kies strukturoj ja necese estas diversaj de la gepatralingvaj kutimaj strukturoj, sed kiu almenaŭ ne estu "superflue" komplikita (ekzemple per intergenra distingo, malfacile memoreblaj konjugacioj kaj deklinacioj) kreiĝas en ĉiu lingvolernanto, sed multe pli forte en la konsciaj lingvoinstruistoj.

La revon pri iu tia lingvo mi ĉiam sukcesas vekti ĉe la studentoj dum miaj lekcionoj kaj seminarioj. Por esti konvinka ne sufiĉas supraĵaj ekzemploj, oni bezonas - kaj ni havu! - science prilaboritan materialon.

En la jaro 1994 mi verkis diplomlaboraĵon en la itala lingvo pri la propedeŭtika valoro de Esperanto¹, favora al la instruado de la itala lingvo al hungaraj infanoj. En la nuna jaro la laboraĵo estas kompletigita kaj la hungarlingva doktora disertaĵo pri la sama temo jarfine defendota ĉe la katedro pri la itala lingvo kaj literaturo en budapeŝta universitato. Krom la graveco de la temo mi opiniis tre necese okupiĝi pri tiu studo ankaŭ ekster nia movado kaj ankaŭ tiel agnoskigi la - de ni esperantistoj bone konatajn - valorojn de la internacia lingvo.

La disertaĵo post la enkonduko pritraktas la gravecon de enkonduka pontolingvo, la psikologiajn kaj lingvaj valorojn de propedeŭtika lingvo kaj aludas al kelkaj jam konataj internaciaj eksperimentoj. Por science pruvi, ke Esperanto vere antaŭ-preparas la vojon por la itala lingvo unue mi devis difini tiun itallingvan materialon, kiun mi deziras alproprigi al la infanoj ĝis la 12a jaraĝo. Estas listigitaj la lernendaĵoj laŭ la parolintencoj kaj komunikbezonoj, necesaj gramatikaj niveloj kaj lingvaj strukturoj, leksikaj temoj kaj instruendaj parolturnoj.

La vera ĉefparto komenciĝas per detala lingvistika analizo de Esperanto. Laŭ la hipotezo Esperanto estas la unua fremda lingvo (L₂) por la infanoj, do ĝi estas analizata tra la lenso de la gepatra hungara lingvo (L₁) kaj la itala, la dua fremda (cel-) lingvo (L₃). La komparaj studoj disvolviĝas nur je tiu lingva nivelo, kiu necesas por alproprigi la antaŭprogramitan instrumaterialon ĝis la menciita jaraĝo.

La studo aparte atentis pri la objektivaj ekzistantaj lingvaj interferoj kaj ties transformo je pozitivaj transferoj. Surbaze de tiu kompara analizo estas difinebla la esperantlingva materialo kiu efike povas prepari la gramatikan

kaj leksikan grundon por la postaj studoj de la itala lingvo. Krom la gramatikaj kaj lingvaj strukturoj necesis elekti ankaŭ la vortostokon, aplikendan dum la propedeŭtika fazo kaj dum la posta itallingva komenca periodo.

Surbaze de la leksika analizo kaj lingva komparo mi kompilis itallingvan teston, baziĝantan sur identaj kaj similaj elementoj de la itala lingvo kaj Esperanto kaj solvigis ĝin ĉe pli ol cent hungaroj, lernantaj minimume de duonjaro la internacian lingvon kaj nekonantaj la italan.

La rezultoj de tiu enketo pruvis multajn punktojn de la hipotezo. La gravecon de la tuta studo mi vidas en tio, ke ĝi ne ĝenerale deklaras, ke Esperanto havas propedeŭtikan valoron en la alproprigo de fremdaj lingvoj, sed konkrete analizas pri kiuj elir- kaj cellingvoj temas. La grado de la propedeŭtika valoro de Esperanto unuavice dependas de la koncernaj lingvoj.

Kompreneble sen tia distingo inter la lingvoj ekzistas ankoraŭ alia pozitiva valoro de "enkonduka lingvo", ja pro la simpleco, logikeco kaj reguleco de Esperanto infano, eklernanta sian unuan fremdan lingvon - sen renkonti ĝenajn obstaklojn - en Esperanto trovas bone uzeblajn skemojn, kiuj sufiĉe rapide ebligas al li esprimi siajn bezonojn en iu nova kodsistemo. La intelekta malkovro pri la funkcio de lingvosistemoj - kaj konsciiĝo pri la propra, ĝis tiam senkonscie uzita - havas sian psikolingvistikan valoron, absolute sendepandan de la lingvaj strukturoj kaj leksikoj. Tiu pozitivaĵo konstateblas kaj sendube pruveblas en ĉiu kazo, rilate iun ajn lingvon.

Ne tiel en la alia, lingvistika tereno. La ĝeneraligo, ke Esperanto multe povas helpi la lernadon de alia fremda lingvo, jam postulas konkretigojn kaj pruvojn.

La grado de tiu helpo malsamas: se ekzemple hungaro volas lerni unu el la itala, germana, japana aŭ rusa lingvoj, aŭ italo volas lerni la francan, anglan aŭ hungaran lingvon. Ju pli malsamas la gepatra lingvo (L_1) kaj la cellingvo (L_3), kaj ju pli similas Esperanto al la cellingvo, des pli granda estas la propedeŭtika valoro. (Ekzemplo al tiu ĉi kazo: kiam hungaro volas lerni la italan lingvon). Lingvistike ne tiom utilas, se la gepatra lingvo tre similas al la cellingvo kaj Esperanto fremdas al ambaŭ (kiam ruso volas lerni la polan lingvon).

Ĉiu kazo bezonas apartan analizon, dononta diversajn rezultojn, -kaj ĉu estas dolorige? - la profito ne ĉiam altas, ne ĉiam konvinkas pri la valoro de investoj (tempaj kaj financaj).

Al pedagogoj, kiuj instruas Esperanton (ankaŭ) propedeŭtikcele utilus konsciiĝi pri la konkretaj valoroj, pri pozitivaj kaj negativaj transferoj, renkonteblaj dum la instru- kaj lernoprocezo. Tiucele en la jena artikolo mi prezentas la resumon de du partoj el mia disertaĵo, kun la espero doni ideojn por la programigo de la instrumaterialo kaj kompara analizo de lingvaĵoj.

Gutoj el la leksika analizo

Por science elekti la vortprovizon oni nepre atentis kelkajn principojn, el kiuj mi prezentas nur la du plej gravajn: la oftecon de la koncernaj vortoj kaj la laŭcirkonstancajn bezonojn de la lingvouzontoj.

La laŭcirkonstance kompilita vortprovizo dependas de multaj faktoroj de la instruprocezo, interalie de la aĝo kaj intereso de la lernantoj, de la (geografia) loko de la instruado, de ties celoj, ktp. Por akiri tiun ĉi materialon ni enketis ĉe pli ol cent infanoj de la koncerna aĝo kaj skribigis al ili 8-10 vortojn laŭ diversaj temoj. Fakte la tuto baziĝis sur asociado pri la menciitaj temoj, t.e. ili surpaperigis vortojn, pri kiuj ili unue pensis aŭdinte la temojn: personoj, bestoj, hejme, en la lernejo, sur la strato, manĝaĵoj-trinkaĵoj, agoj, kvalitoj, ŝatokupoj, ktp. El la tiel ricevita listo la plej oftaj eniras la studmaterialon ĝuste por kontentigi la bezonojn de la lernantoj, ja la lingvoinstruado celu evidentigi iliajn komunikbezonojn. Kompreneble ankaŭ ĉi-kampe eblas iom da manipulado, ja por la samaj nocioj en la lingvoj ofte troviĝas sinonimoj, do la instruisto rajtas elekti la pli oftan version, la pli simplan gramatike aŭ fonetike, aŭ tiun kiu el aliaj vidpunktoj pli taŭgas, ekz. similas al la nacia lingvo aŭ al alia, jam lernita.

La vortprovizon de iu studoprogramo devas konsistigi vortoj, elektitaj laŭ objektivaj kriterioj, kiel estas ekzemple la ofteco de la vortoj en la cellingvo. Por kompari kun la Esperantaj variantoj la unuajn mil plej oftajn vortojn de la itala lingvo mi ĉerpis tiujn el la frekvencolisto de Sciarone² kaj laŭ memelektitaj vidpunktoj por trovi la identajn, similajn kaj malsimilajn vortojn mi grupigis la komparitajn vortolistojn. La ricevita rezulto

estas tre interesa kaj konvinke favora al mia hipotezo. La analizo liveras ne nur leksikon por plani la studmaterialon, sed samtempe helpas elekti kiujn vortojn enigi en la Esperantan programon kaj kiujn eviti pro la interlingvaj interferoj. Ankaŭ alian utilon povas havi la preparita analizo, ja ĝi estas kolekto ankaŭ de falsaj amikoj, utila al instruistoj pri Esperanto al italoj kaj inverse.

1. Identeco

Grupigante la unuajn mil vortojn sub la unua ĉefgrupo mi kolektis la vortojn kiuj montras identecon inter si en la du fremdaj lingvoj. Tiu ĉi identeco povas esti absoluta kaj parta kiel videblas el la sube donitaj kelkaj ekzemploj. El metodika vidpunkto la identeco kaŭzas pozitivan transferon en la lingvolerna procezo.

1.1 Identas la skribaj formoj, la prononco, akcento kaj signifokampo.

	<i>Itala</i>	<i>Esperanto</i>	<i>Hungara</i>
113*	mano	mano	kéz
127	momento	momento	pillanat
128	modo	modo	divat, mód
133	mondo	mondo	világ
258	senso	senso	érzék

1.1.1 La formo, prononco kaj akcento de ĉiuj vortoj estas identaj, nur la ortfinaj literoj malsamas.

18	fare	fari	csinálni
25	dire	diri	mondani
32	altro	altra	másik
34	vol/ere	vol/i	akarni
37	stare	star/i	állni
43	ven/ire	ven/i	jönni
58	grande	granda	nagy
85	parte	parto	rész

1.1.2 La identaj vortoj formas falsajn amikojn se en la signifokampo estas diferenco inter la formoj, kiel ĉe la subaj ekzemploj.

12	da	de	tól, től
	di	da	-nyi, részelő
91	tempo	tempo	idő
	tempo	vetero	időjárás
153	stato (situazione)	stato	állapot
	stato (comunità)	ŝtato	állam
269	posto (luogo)	posto	hely
	posto (impegno)	posteno	poszt
323	studio (televisivo)	studio	stúdió
	studio	studo	tanulmány
171	strada	strato	utca
	strato	tavolo	réteg
826	tavola	tablo	asztal
	tavolo	tablo	asztal
	lavagna	tabulo	tábla

1.2 Identas la skribitaj formoj de la Esperantaj kaj italaj vortoj, sed estas diferenco en la prononco. Tiu simileco signife helpas la komprenon de skribita teksto.

* La antaŭvorta cifero indikas la pozicion de la koncerna itala vorto en la frekvencolisto de Sciarone.

1.2.1. La prononc-diferencon kaŭzas la malsamaj ortografiaj kaj fonologiaj reguloj de la koncernaj lingvoj.

106	certo [<i>ĉerto</i>]	certa	biztos
376	decid/ere [<i>deĉidere</i>]	decid/i	elhatározni
393	ricev/ere [<i>riĉevere</i>]	ricev/i	kapni
375	centro [<i>ĉentro</i>]	centro	központ
775	gesto [<i>ĝesto</i>]	gesto	gesztus

1.2.2. La prononc-diferencon kaŭzas la malsamaj akcentoj.

295	<i>numero</i>	numero	szám
320	<i>popolo</i>	popolo	nép
385	<i>vario</i>	varia	változatos
412	<i>libero</i>	libera	szabad
471	<i>spirito</i>	spirito	szellem

1.2.3. La prononco identas, sed la skribita formo malsamas pro la malsamaj ortografiaj reguloj. En tiu ĉi kazo la pozitiva transfero estas rimarkebla dum la kompreno de aŭdita teksto.

109	cred/ere	kred/i	hinni
155	caso	kazo	eset
181	voce	voĉo	hang
187	acqua	akvo	víz
195	amico	amiko	barát
287	caro	kara	drága, kedves

1.2.4. La prononco kaj akcento de la subaj vortoj identas, sed ne ilia skriba formo, nek la signifo.

224	testa	kapo	fej
234	capo	ĉefo	főnök
726	carne (vivente)	karno	élő hús
	carne (cibo)	viando	hús (étel)
679	lingua (parlata)	lingvo	nyelv (beszélt)
	lingua (organo)	lango	nyelv (testrész)
774	viso	vizaĝo	arc
	visto	vizo	vízum

1.2.3.1. La prononcitaj formoj identas, nur la akcento kaŭzas diferencon kaj samtempe fortan negativan transferon.

329	<i>político</i>	politika	politikai
345	<i>único</i>	unika	egyedüli
461	<i>económico</i>	ekonomika	gazdaságos
789	<i>público</i>	publika	közönség
974	<i>chilómetro</i>	kilometro	kilométer

2. Simileco

La duan subgrupon formas la vortoj ĉe kiuj rimarkeblas simileco en la radikoj, sed intervenas mutacio, ŝanĝiĝo(j). Tiuj vortoj pro la rekonebleco helpas la komprenon, sed postulas grandan atenton kaj zorgadon en la aktiva lingvouzo. Sen la intenco pritrakti ĉiujn trovitajn kazojn staru ĉi tie kelkaj karakterizaj fenomenoj.

2.1. La Esperantaj vortoj suferis fonologian mutacion.

11	si	sin (si+n)	magát
26	mi	min (mi+n)	engem
29	anche	ankaŭ	is
49	due	du	kettő
60	uomo	homo	ember
62	molto	multe	sok
74	parl/are	parol/i	beszélni
101	nuovo	nova	új
116	buono	bona	jó

2.1.2. Vortoj, suferintaj fonetikajn ŝanĝojn kaŭzas negativajn interferojn.

2	di	de	-nak a, nek a,
	da	de	- által
15	per	por	- val, -vel
16	con(strumento)	per	
	con	kun	
108	passare	pasi	(el)telni
	passare	pasigi	eltölteni

2.2. Ofte rimarkeblas, ke unu el la vortoj ricevis afikson.

2.2.1. Sufikson havas la itala vorto.

139	italiano	italo (itali-an-o)	olasz
268	ordine	ordo	rend
304	pensiero	penso	gondolat
343	condizione	kondiĉo	feltétel

2.2.2. Sufikson havas la Esperanta vorto.

252	signora	sinjor/in/o	asszony
328	figlia	fil/in/o	lánya vkinek
548	unire	unu/ig/i	egyesíteni
570	libertà	liber/ec/o	szabadság

2.3. La simileco originas en etimologia parenceco, plej ofte la komunaj fontoj estas latindevenaj.

3	essere	esti	lenni
28	potere	povi	képesnek lenni
38	dovere	devi	kelleni
88	vita	vivo	élet
1 46	padre	patro	apa
211	amore	amo	szerelem

2.4 La duoblaj konsonantoj malaperas en la Esperantaj versioj.

2.4.1 Unu el la du malaperas.

24	tutto	tute	teljesen
95	bello	bela	szép
102	mettere	meti	rakni
337	accordo	akordo	egyetértés

2.4.2. Unu el la du malaperas, la alia ŝanĝiĝas.

175	notte	nokto	éjszaka
203	fatto	fakto	tény
241	trattare	trakti	bánni vkivel

2.4.3 La longa itala konsonanto transformiĝas je unu alia en la Esperanta vorto.

301	braccio	brako	kar
396	permettere	permesi	megengedni
400	passo	paŝo	lépés
405	ricco	riĉa	gazdag

2.4.4 Vortoj kiuj suferas du ŝanĝojn.

117	occhio	okulo	szem
231	correre	kuri	futni
249	appena	apenaŭ	alig
285	letto	lito	ágy
286	apparire	aperi	megjeleni

2.4.5 Vortoj, kie falas la duobla konsonanto, sekve la Esperanta versio ĉu mallongiĝas, ĉu ricevas alia(j)n konsonanto(j)n, aŭ suferas modifojn.

161	troppo	tro	túlságosan
911	otto	ok	nyolc
922	sette	sep	hét
806	espressione	esprimo	kifejezés

2.4.7 Interesan grupon formas tiuj vortoj, ĉe kiuj ŝajne estas neniu komuna inter la Esperantaj versioj kaj tiuj, kiuj aperas en la frekvencolisto. Tamen post atenta analizo, troveblas itala sinonimo kies parenceco kun la Esperanta vorto estas okulfrapa. Kelkfoje temas pri derivitaj vortoj en Esperanto.

48	cosa	afero	(¬ affare)	dolog
71	primo	unu/a	(¬ uno)	első
134	tornare	re/ven/i	(¬ venire)	visszatérni
138	capire	kompren/i	(¬ comprendere)	érteni
154	piccolo	mal/grand/a	(¬ grande)	kicsi

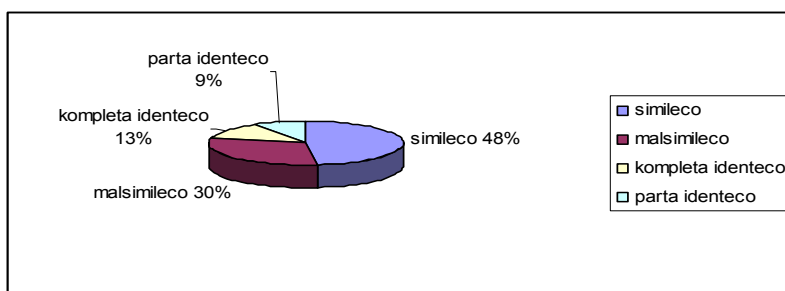
3. Malsimileco

La trian grupon formas la vortoj, inter kiuj mi ne trovis similecon. Ties Esperanta versio devenas ekzemple el aliaj lingvo(familioj). El metodika vidpunkto ili ne helpas la komprenon, sed ne malhelpas la aktivan lingvouzon. Ofte estas pli bone uzi tiajn vortojn ol facile mikseblajn, similajn vortojn.

56	anno	jaro	év
64	giorno	tago	nap
73	volta	fojo	alkalom
81	casa	domo	ház
110	donna	virino	nő
126	paese	lando	ország

Konkludo

Post la komparo de la 1000 plej oftaj italaj vortoj kun ties esperantlingvaj ekvivalentoj mi konstatis, ke 22 % montras identecon (kompletan 13 %, partan 9%), inter la vortoj de la du lingvoj 48 % montras similecon kaj 30 % havas nenion komunan.

Neforgesante, ke inter la similaj vortoj parto nur skribe similas, parto nur prononcite, ni tamen povas konkludi, ke el la vidpunkto de vortprovizo la itala lingvo kaj Esperanto signife helpas la komprenon unu de la alia. La grandprocenta simileco atentigu la lingvoinstruistojn pri la fakto, ke la efiko de la simileco estas subjektiva afero, kelkaj kaŭzas ĉe la lernanto pozitivan, aliaj negativan transferon, dum ĉe alia lernanto ili efikas alimaniere. Precipe en la produktiva lingvouzo (skribo, parolo) ni kalkulu je la negativa, bremsa transfero de similaj vortoj.

Kio krom la leksiko? – Enketo

Por pruvi, ke ne nur la leksika simileco havas grandan rolon, estis kompilita de mi testo, kiu - helpe de identaj kaj similaj vortoj en Esperanto kaj itala lingvoj - enhavis laŭgrade malfaciligitajn itallingvajn frazojn. La celo estis pruvi, ke la kono de Esperanto ebligas kompreni frazojn de tute nekonata lingvo. Hungaraj esperantistoj, pretaj partopreni en la eksperimento ricevis interalie la sube troveblajn italajn frazojn kun la tasko traduki ilin al la gepatra lingvo.

La enketado liveris interesajn rezultojn, pruvis la elirhipotezon, sed aldone starigis interesajn demandojn, metodike neneglektendajn.

La analizon de tiu ĉi ekzameno vi povos legi en la sekva numero de nia revuo.

Ĝis tiam, se vi mem deziras provi kiomgrade vi estas helpata de Esperanto por kompreni la italan lingvon, vidu la duan paĝon de mia esplorenketo, kiun vi povas traduki aŭ al Esperanto aŭ al via nacia lingvo.

Provu traduki al Esperanto la sekvajn itallingvajn frazojn!

- a) *Il libro è interessante.*
- b) *Il mio amico è italiano.*
- c) *Il poeta riposa.*
- ĉ) *La mia mamma sabato non lavora.*
- d) *Il ministro saluta il pubblico.*
- e) *Maria non ha tempo libero.*
- f) *Paola frequenta la sesta classe.*
- g) *Il mio papà lavora in una fabbrica.*
- ĝ) *Marianna parla bene la lingua italiana?*
- h) *Il fratello di Paolo dorme.*
- ĥ) *La grammatica di Esperanto è facile.*
- i) *I turisti visitano i famosi musei di Roma.*
- j) *Il signore si lava con sapone.*
- k) *Luigi preferisce l'insalata al formaggio.*.....
- l) *Il direttore deve pagare molto al suo dottore.*
- m) *Il professore non vuole finire la lezione.*
- n) *La signorina Verdi desidera vendere la villa contro un prezzo alto.*.....
- o) *Chi ama Carlo?*
- p) *Con chi parla Maria?*.....

El la sekvaj vortoj konstruu frazojn en la itala lingvo!

casa, Marco, la, è, di, moderna :

lunga, scrive, Paolo, lettera, una:

ragazza, si, la, veste, semplicemente:

professoressa, non, la, ministro, invitare, vuole, il:.....

Viaj reagoj, solvoj kaj alilingvaj similcelaj fraz-aroj estas bonvenaj en la redakcio.

Notoj:

1. Smidéliusz K.: L'Esperanto come strumento propedeutico nell'insegnamento dell'italiano per gli ungheresi. Istituto Superiore di Magistero Berzsényi Dániel, Dipartimento di Italianistica, Szombathely, 1994.
2. Listo de frekvenco de A.G. Sciarone, kompilita ĉe la Katedro de Aplikata Lingvistiko de la Universitato de Delft, Nederlando. (Sciarone: Vocabolario Fondamentale della lingua italiana, Minerva Italica, 1977. p. 167-196)